

ԶԱՐԵՆՑԵԱՆ ՏԱՐԻ

Այս տարին, քաղաքական թէ՛ ընկերային մեր կեանքէն, յաղթահարումներէն ու դժուարութիւններէն անկախ, կը յատկանշուի նաեւ – եթէ ոչ նամանաւանդ – իբրեւ Չարենցեան տարի, երբ հայ ժողովուրդը հայրենիքէն մինչեւ սփիւռքի յետին անկիւնները անխտիր ու միասնական՝ կ'ոգեկոչէ իր մեծ զաւակներէն Շղիշէ Չարենցի ծննդեան հարիւր եւ մահուան վաթսունամեակը: Զայն կ'ոգեկոչէ պատմութիւնը՝ որ սրբազրուած ճշմարտութիւնն է: Հայոց Պատմութիւնը՝ իր անկախ Հանրապետութեամբ ու Պետականութեամբ: Ժողովուրդին ու սերունդներուն տրուած տեւելու եւ ստեղծագործելու իրաւունքը՝ անսրբազրելի եւ անժամանցելի:

Ազգային թէ՛ գրական մեր մեծ դէմքերէն քիչեր կըցած են զգալ, շնչել ու գործել իրենց ժամանակին հետ այնքան հաշտ ու լման՝ որքան Չարենց: Հայ կամաւորական գունդերու խենթ պատանիէն մինչեւ կարմիր բանակի երիտասարդ զինուորը, Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան փողահարէն – յեղափոխութիւնները կընան ձախողիլ, բայց յաջողած է Խօսքը՝ երբ գեղեցիկ է – մինչեւ մեր պատմութեան հունը իջնող «Գիրք ճանապարհի»ի քուրմը, ան ապրեցաւ ու գործեց բացարձակապէս իբրեւ հայ անհատ ու ըստ այնմ դիրքորոշում, իբրեւ, օրին, կարմիր քաղաքացի ու ըստ այնմ – ու ըստ իրեն – արդար յեղափոխութիւն, իբրեւ նամանաւանդ բանաստեղծ՝ լուսաւոր իր տեսիլքէն անչեղ ու անգիջող: Մեծերը կը յատկանշուին, առաւելաբար, իրենց խառնուածքին եզակի, զօրաւոր դրոշմով: Կրնան, մարդկային հասարակ որակումով, խոտոր նկարագրով ներկայանալ, բայց չեշտուած անհատականութիւն մը գիրենք կը դարձնէ անսովոր, ցայտուն, տիրական: Զիրենք փնտռելու, մեր անհատական թէ՛ ընկերային կեանքին մէջ վկայութեան կանչելու մեր միտումն իսկ կը չեշտէ անոնց տեւական, ազդունելի կայութիւնը՝ այսօր: Ահա թէ ինչու, այսօր իսկ, կարելի

չէ երեւակայել մեր հայրենիքը՝ առանց չարենցեան կնիքի ու գոյնի: Մեր նոր գրականութեան մէջ միակը գուցէ որ դպրոց բացաւ՝ գրական արտայայտութեան թէ՛ ազգային մեր արժէքներուն, կեանքին ու ապագային հանդէպ իւրայայտուկ մերձեցումի: Եթէ հայրենի մեր բանաստեղծութեան մէջ, մինչեւ օրս, նկատելի է տակաւին չարենցեան շունչ մը, այդ մէկը նոյնքան եւ աւելի՛ իսկ շեշտուած կը ներկայանայ հայ քաղաքացիին ընկերային թէ՛ ազգային եզակի հայեցողութեանը մէջ, եւ, մինչ գեղադէտներուն համար կրնայ թերութիւն համարուիլ չկարենալ ձերբազատուիլը ցարդ Չարենց բանաստեղծէն, մեզի կը մնայ, պարզապէս, հիանալ միայն «Արարատը աշխարհին հետ չփոխելու» հայ քաղաքացիին անկաշառ հայրենասիրութեան:

Եթէ, ըստ ճաշակի, արդի հայ գրականութեան մէջ իբրեւ մեծագոյն բանաստեղծի օրինակ տրուին անուններ՝ Սայաթ Նովայէն մինչեւ Թումանեան ու Տէրեան, Պէշիկթաշեանէն կամ Դուրեանէն մինչեւ Վարուժան ու Մեծարենց, իբրեւ, եթէ երբեք ոչ անպայման մեծագոյն, բայց անկասկած կարեւորագոյն բանաստեղծ ունինք միայն ու միայն Չարենցը: Կարեւորագոյն բանաստեղծի այս որակումը կը թելադրուի մշակած իր նիւթին այլազանութեամբ թէ՛ իր ժամանակի ապրումն ու ոգին խտացրելու, լաւագոյնս ցոլացնելու շունչով եւ ուժականութեամբ: Մեր գրականութեան միւս թեւի մեծին, Վարուժանի օրինակով միակը՝ նաեւ ինքզինք գերազանցող, վերանորոգող՝ քերթուածէ քերթուած, գիրքէ գիրք: Քերթուածէ քերթուած, գիրքէ գիրք, օրը օրին, հեւ ի հեւ գրած է աւելի՛ գեղեցկանալու, աւելի՛ սրուելու, աւելի ազդու՝ ըլլալու համար. գրած է ինքզինք վերստեղծելու համար. նոր ընտրութիւններ կատարելու, իրմէ որոշ գիծեր վանելու, նոր յայտնութիւններ գումարելու, բարդելու՝ բացայայտելու համար իր լաւագոյն երեսը. գրած է տարածուելու, արձագանգուելու համար. գրած է մանաւանդ գեղջելու համար այն ամէնը՝ որ իրը չէր, որ իրմէ չէր. այնպէս որ իր այնքա՛ն սիրած Տէրեանին երգն իսկ օր մը դարձաւ անընդունելի, պարզապէս, եւ բնականաբար, անոր համար՝ որ իւրացուած, որով՝ եկուոր զգացողութենէն անդին, աւելի՛ բանի մը կը ձգտէր: Եւ հասա՛ւ: «Պոէզոգուռնա» եւ «Ռոմանս անսէր»ն իսկ այլապէ՛ս ըմբռնելի ու գեղեցիկ անհրաժեշտ հանգրուաններ էին՝ հասնելու համար «Գիրք Ճանապարհի»ի անզուգական «Տաղեր...»ուն:

Մեծ է իր հմայքը: Արդի հայ գրականութեան մէջ գուցէ ոչ ոք ստացած է նոյնքան ժողովրդական, համահայկական հռչակ: Իր կարգին ինք եւս «լուսապսակ ճակատ», որ խորհրդանշելով

հանդերձ տարաբախտ մտաւորականներու ամբողջ սերունդ մը՝ պէտք է նսեմացնէ, մոռացութեան մատնէ սակայն գրական թէ քաղաքական իր անմիջական գործակիցները, բախտակից միւս մեծերը՝ որոնցմէ շատերուն եւս մահուան վաթսուսամեակն է այս տարի: Չմոռնանք թէ արեւմտահայ մտաւորականութեան 1915ի կառափնարանին յաջորդեցին այլապէս տխուր օրեր՝ այս անգամ արեւելահայ մեր մտաւորականութեան համար: Առաջինը կը միտէր մեր ցեղային բնաջնջման, երկրորդը՝ հայօրէն մտահոգութեւլու, գործելու եւ արտայայտութեւլու – օրին – խորհրդային քաղաքացիի մեր արդար ազատութեան, մեր կամքի՝ ջնջումին: Մին՝ մեր ժողովուրդի միակ թշնամին. միւսը՝ խորհրդային քաղաքացիի մեր ինքնուրոյնութիւնը մերժող վարչակարգ ու մարդիկ, զորս պատմութիւնը դատապարտեց՝ սրբադրելով ինքզինք:

Գրասէր հասարակութիւնը գիտէ թէ Չարենցով ինչ բարձրութեան հասաւ հայ բանաստեղծութիւնը: Իսկ հայ քաղաքացին, աշխարհի մէջ ո՛ւր ալ ըլլայ, չէ մոռցած երէկուան մեր փորձառութիւնը, այսօրուան դասն ու վաղուան հեռանկարը՝ զոր փոխանցեց: Մահուան տեսանող, պատմութենէն մեզ դիտող իր բարի աչքերուն մէջ մենք կը տեսնենք միայն ու միայն մեր երկրի լուսապսակ ապագան: Գալիք օրերը անպայման պայծառ կ'ըլլան՝ պայմանաւ որ օրերը մենք չմթազնենք: Պայմանաւ որ, ինչպէս պատգամեց, մնանք մէկ ժողովուրդ, հաւաքական մէկ ոյժ՝ գոյատեւելու, ստեղծագործելու համար մի՛շտ աւելին, միշտ աւելի՛ գեղեցիկն ու լաւը: Աւելի բարօրասէրը. աւելի խաղաղասէրը: Բարին՝ որ սէրն է: Մարդկայինը:

ԽՄԲ.